

Láng Eszter – Maklár Gergely

„Sziámi ikrek”, avagy kölcsönös egymásrautaltság: az EU–USA transzatlanti kapcsolatok gazdasági dimenziói

Jelen tanulmány tárgya a kisebb-nagyobb zökkenőktől egyáltalán nem mentes, mégis folyamatosan fejlődő és bővülő transzatlanti kapcsolatrendszer. A szerzők a transzatlanti kapcsolatok történelmi, diplomáciai előzményeiből, valamint az EU és az USA kereskedelmi és befektetési kapcsolatainak főbb jellemzőiből kiindulva tárgyalják a kétoldalú gazdasági együttműködés összetevőit és működési mechanizmusát. A gazdasági kapcsolatok bemutatásán keresztül arra keresnek választ, hogy mennyire igazolható a „sziámi iker” hasonlat a transzatlanti együttműködésben, hogyan befolyásolja az EU és a NATO bővítése a kétoldalú kapcsolatokat, mi várható hosszabb távon a transzatlanti együttműködés jövőjét illetően.

Az EU – a megalakulása óta eltelt idő alatt – a világ gazdasági és politikai életének jelentős szereplőjévé vált. Amikor 1958-ban lefektették az unió alapjait, a cél olyan közös piac létrehozása volt, melynek keretein belül az áruk, a szolgáltatások, a tőke és az emberi erőforrások szabadon mozoghatnak. A fő külkapcsolati alapelv az egységes kereskedelempolitika volt. Az évek során az unió kereskedelmi és gazdasági ereje mellé politikai hatalmat is szerzett, és ez a fejlődés az EU és az USA kapcsolatában is tükröződik.

Az elmúlt évtizedekben a termelési folyamatok és a tőke előrehaladó nemzetköziesedése, a transznacionalizálódás és a kiszélesedett, elmélyült, globálissá vált interdependencia változást hozott a nemzetközi gazdasági folyamatokban és viszonyokban. A nemzetközi munkamegosztás jelentősen kiterjedt, az áruk, szolgáltatások és termelési tényezők nemzetközi áramlása nagymértékben liberalizálódott. A technikai-technológiai fejlődés eredményei lényegesen növelték az országok, régiók kapcsolatainak intenzitását. A keresztirányú tőkemozgások a fejlett régiók, országok között óriásira duzzadtak. Nem véletlen tehát, hogy Robert Zoellick, az USA külkereskedelmi főmegbízottja így fogalmazott egy sajtóértekezleten: „Az egyszerű tény az, hogy az Egyesült Államok és az Európai Unió gazdaságilag sziámi ikrek”. Zoellick megjegyzése a kölcsönös gazdasági egymásra utaltság jegyében megnyugtató lehet azok számára, akiket komoly aggodalommal tölt el az USA külpolitikájában egyre inkább érvényre jutó egyoldalú, az európai szövetségeseket és a világ közvéleményét is olykor figyelmen kívül hagyó irányvonal. Emlékezetes például az USA védelmi miniszterének tavaly év eleji cseppet sem diplo-

matikus megjegyzése az iraki beavatkozást ellenző, „vén Európa” kapcsán, mely kisebb vihart okozott európai diplomáciai körökben¹.

Diplomáciai kapcsolatok

Az EU–USA viszonyrendszerben a második világháború végén, valamint Nyugat-Európa gazdasági és politikai konszolidációjában jelentős része volt az USA-nak. Az USA Európa-politikájában mindenekelőtt az a megfontolás játszotta a főszerepet, hogy *a gazdasági rend helyreállítása nélkül nem lehet politikai stabilitás és tartós béke sem*. Szerepet játszott továbbá az a felismerés, hogy a nyugat-európai országok – a keleti blokkról akkorra már lemondtak – túlságosan meggyengültek a háborúban ahhoz, hogy a kommunista térnyerésnek külső segítség nélkül ellenállhassanak. Ezért született meg a Truman-adminisztráció idején George Marshall amerikai külügyminiszter felterjesztésére a később nevet viselő európai újjáépítési program (melyből a közép- és kelet-európai országok – közismerten szovjet nyomásra – nem részesülhettek). A Marshall-terv az 1947 végén létrehozott Európai Gazdasági Együttműködési Szervezeten (OEEC) keresztül² addig példátlan összegű segélyeket áramoltatott Nyugat-Európa országaiba, túlnyomórészt vissza nem térítendő kölcsönök formájában. A segélyezésemelől azonban *azt a rendkívül előremutató szándékot is tükrözte, mely szerint a gazdasági stabilitás és növekedés biztosítása érdekében fokozatosan szabadabb teret kell hagyni a piaci erőknek* (Báger–Szabó–Pelsőczy 1998:85). A gazdasági megfontolások mellett legalább olyan lényeges volt a biztonság kérdése is, melynek eléréséhez a demokratikus intézményrendszer piacgazdasági keretek között történő kiépítését és megerősítését tűzték ki célul. A *Marshall-segély Európa újjáépítésén kívül az európai egység kialakulását is elősegítette*, szervezetileg is megalapozva az integrációt azzal, hogy a segély folyósítására és felhasználására létrehozott OEEC tulajdonképpen a majdani európai Közös Piacnak volt az előzménye³ (Duroselle 1993:385-386).

Az európai újjáépítési program megvalósítása érdekében az európai egység szempontjából fontos az is, hogy kimondták: az európai országoknak hozzá kell fogniuk az egymás közötti kereskedelmi akadályok fokozatos lebontásához. Az amerikai javaslatokkal szemben azonban vegyes volt a reakció: a Marshall-tervet a szovjet érdekszféra országaiban egyrészt gyanakvással kísérték mint az amerikai gazdasági imperializmus megnyilvánulását, másrészt szuverenitásuk korlátozását látták benne. A német megszállást átélte európai országokat pedig eleinte aggodalommal töltötte el az USA azon szándéka, hogy a német gazdaságot a segélyprogram révén megerősítse. Európa szerencséjére azonban a programot sikerült megvalósítani, hála az amerikai kormányzat részéről Marshall és munkatársai előrelátásának, illetve európai részről olyan politikusoknak, mint például Jean Monnet vagy az amúgy erősen atlantista elkötelezettségű Paul-Henri Spaak (Duroselle 1993:386; Nagy 1997:85).

A háború utáni kölcsönös diplomáciai kapcsolatok története az 1951-es Párizsi Szerződést követően az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) létrehozásával vette kezdetét⁴. Az USA az EU-val, illetve elődeivel már 1953 óta fenntart diplomáciai viszonyt,

¹ <http://www.rtl.fr/rtlinfo/article.asp?dclid=112711> és *Outrage... 2003*

² a mai OECD elődje

³ A „Közös Piac” elnevezést később váltotta fel az Európai Gazdasági Közösség, az 1957-es Római Szerződéssel.

⁴ bővebben: Bainbridge 2002:191-194

ekkor delegálták ugyanis az első amerikai megfigyelőket az Európai Védelmi Közösség és az ESZAK megfelelő testületeibe. 1961-től működik Brüsszelben az Egyesült Államok európai közösségi külképviselete. Hasonlóképpen az Európai Bizottság is képviselteti magát az USA-ban hivatalos washingtoni delegációján keresztül, melyet – nagyrészt az ESZAK Főhatósága akkori elnökének, Jean Monnet-nek köszönhetően – 1954-ben hoztak létre. ENSZ-megfigyelői státusszal rendelkező New York-i irodájuk 1964-ben alakult, majd 1971-ben a washingtoni külképviselet teljes diplomáciai jogkört kapott. A delegáció immár tehát az Európai Bizottságot képviseli az USA kormányával való kapcsolattartás során.

Az Európai Bizottság washingtoni delegációjának feladatkörébe tartozik többek között a Brüsszelnek való visszajelzés, valamint a washingtoni képviselettel rendelkező egyéb nemzetközi szervezetekkel történő kapcsolattartás is.⁵ A delegáció talán legfontosabb diplomáciai tevékenységi területei a gazdasági, külpolitikai, oktatási, kereskedelmi és sajtóügyek. Gazdasági és pénzügyi kérdésekben a delegáció feladata az amerikai gazdaság teljesítményének értékelése, illetve a megfelelő hivatalos szervekkel való kapcsolattartás – beleértve a Világbankot, a Valutaalapot és a különböző fejlesztési bankokat – az EU számára fontos területeken.⁶ Kereskedelmi téren a szabályozási változások figyelemmel kísérése a fő feladat, a szövetségi és állami hatóságokkal, a nem kormányzati szervezetekkel, valamint az üzleti élet képviselőivel való kapcsolattartás, illetve a releváns információk Brüsszelnek való folyamatos áramoltatása révén.⁷ (EB 2004).

Az elmúlt három-négy évben az EU–USA diplomáciai kapcsolatok terén minden korábbinál jelentősebb súrlódások, nézeteltérések voltak megfigyelhetők számos nemzetközi horderejű kérdésben, főként Irak kapcsán. A transzatlanti viszonyt mindazonáltal a kétoldalú kereskedelem és a pénzbefektetések mértékének növekedése, valamint a terrorizmus elleni küzdelem terén megvalósuló egyre szorosabb együttműködés jellemezte. Az EU nemzetközi cselekvőképessége is kibővült a közös kül- és biztonságpolitika révén, illetve az új tagok csatlakozásával. Az EU alkotmánya a Bizottság delegációit világszerte teljes értékű uniós nagykövetségi rangra emeli. A diplomaták és szakpolitikusok előtt álló feladat mindenekelőtt az USA és a kibővült EU közötti transzatlanti partnerség megerősítése, mely egyébként stratégiai szempontból a világon talán a legjelentősebb kétoldalú diplomáciai kapcsolat. Ennek következtében a washingtoni és a New York-i delegáció képviseleti tevékenysége mind fontosabbá válik.

Az EU külügyek legfőbb irányítója az Európai Bizottság (Bainbridge 2002:194–202).⁸ A Bizottság Brüsszelen kívül világszerte mintegy 120 delegációján keresztül

⁵ A delegáció működését tekintve nagykövetségi státusszal bír, jelenlegi vezetője Günter Burghardt, aki 2000. januári kinevezését megelőzően Brüsszelben a Bizottság külkapcsolatokkal foglalkozó főigazgatóságának munkáját irányította. A delegáció tisztviselői kormányzati tárgyalásokon, sajtóeseményeken, üzleti, oktatási és egyéb témájú találkozókra képviselik az USA-ban a Bizottságot, illetve magát az Európai Uniót. A különböző együttműködési területekért a delegáció egy-egy részlege, illetve annak irányítója felel. Ezek a területek a következők: a külképviselet mindennapos működésével összefüggő adminisztratív feladatok ellátása; mezőgazdasági, halászati és fogyasztói ügyek; gazdasági, pénzügyi és fejlesztési kérdések; politikai és igazságügyi együttműködés; sajtóügyek; tudományos és oktatási ügyek; kereskedelem; valamint közlekedéssel kapcsolatos, energia- és környezetpolitikai kérdések.

⁶ Politikai, igazságügyi és oktatási kérdésekben az amerikai kormánnyal és a kongresszussal történik külpolitikai együttműködés, valamint a különböző amerikai egyetemeken létesített európai információs központok működtetése is ide tartozik. Sajtó- és médiaügyekben a legfontosabb feladatok közé tartoznak az EU-val kapcsolatos ismeretek terjesztése, az amerikai média megfelelő információkkal való ellátása, valamint a delegáció könyvtárának és internetes megjelenésének működtetése.

⁷ A Bizottság hivatalos amerikai képviselete egyébként idén ünnepelte fennállásának félszázados évfordulóját.

⁸ Ezen belül is a koordináció a külkapcsolatokkal foglalkozó biztos, feladata. Az ő munkáját szakterületenként további biztosok segítik. Fontos szerepet tölt még be a külkapcsolatok irányításában a Miniszterek Tanácsának – újabban: az Európai Unió Tanácsa – főtájtárai posztját ellátó Javier Solana, aki egyben a közös kül- és biztonságpolitikai pillér főképviseelője is.

képviselteti magát, melyeknek feladata az adott országgal való kapcsolattartás. Az EU rendszeres csúcstalálkozókat tart évente egy vagy két alkalommal, többek között az USA-val, Kanadával, Japánnal és Oroszországgal. A találkozókön főként a kétoldalú kereskedelmi kérdéseket vitatják meg, de szó esik olyan nem gazdasági témákról is, mint például a környezetvédelem, a bűnüldözés vagy az emberi jogok (EB 2001:5).

Transzatlanti gazdasági kapcsolatok

Az EU külkereskedelmének egyötödét bonyolítja le a az USA-val, és fordítva is így van: az USA külkereskedelmében az EU mintegy 20%-kal részesedik. A nagyságrendet jól érzékelteti például az az adat, hogy a napi egymás közötti kereskedelem mintegy 1 milliárd euróra rüg. 2003-ban az EU exportja az USA-ba 226 milliárd euró, ami a teljes EU-export 25,8%-a, az USA-ból származó import pedig 157,2 milliárd euró, azaz az összes import 16, 8%-a.⁹ A partnerországban közvetlenül és közvetve foglalkoztatottak száma mindkettőjük esetében 6 millió fő körül mozog. Az USA főbb importcikkei közé tartoznak elsősorban a nyersolaj és a finomított olajszármazékok, a személygépkocsik, a különféle fogyasztói cikkek, ipari nyersanyagok és az élelmiszerfélék.

A befektetési kapcsolatok még lényegesebbek: az EU és az USA egymásnak a legnagyobb kereskedelmi és befektetési partnerei. Az együttes befektetések nagysága egymás országában meghaladja az 1500 milliárd eurót. Az EU egyesült államokbeli befektetési a összes közvetlen tőke kivételének (FDI) 52%-át adja 1998 és 2001 között (az éves átlag 162 és fél milliárd euró), míg az USA-ból az EU-ba érkező FDI az EU-ba fektetett összes közvetlen külföldi befektetés 61%-a ugyanebben az időszakban (éves átlag 72 milliárd euró). Az adatok tehát alátámasztják azt a megállapítást, hogy *a két gazdaság erőteljesen összefonódott egymással. Az EU-USA közti kereskedelem egynegyedét transzatlanti vegyesvállalatok adják. A globális gazdaságot is ez a transzatlanti kapcsolat határozza meg alapvetően*, mivel a többi országnak a legtöbb esetben az USA és/vagy az EU úgyszintén igen jelentős kereskedelmi partnere.¹⁰

Az USA és az eddigi legnagyobb bővítésén túljutott Európai Unió, egymás fő gazdasági partnereként együttműködve sokkal hatékonyabban léphetnek fel világszerte közös érdekeikért, ezen belül természetesen a kölcsönös gazdasági célokért, bilaterális alapon és a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) multilaterális szervezeti keretei között is.¹¹ Mielőtt továbbmennénk, összehasonlításként érdemes felidézni az USA gazdaságának néhány fontos paraméterét az Európai Bizottság kereskedelmi főigazgatósága által közzétett adatok¹², valamint az 1. táblázat alapján. Az USA-t a világ egyik legerősebb, technológiai szempontból legfejlettebb, legsokoldalúbb piacorientált gazdaságaként és vezető ipari–katonai hatalmaként az 1990-es évek második felében a termelékenység

⁹ http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/usa/index_en.htm

¹⁰ http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/usa/index_en.htm

¹¹ Az EU és az USA a kétoldalú kapcsolatokon túl nemzetközi gazdasági fórumokon belül is együttműködik, ilyen például a már említett WTO mellett a világ nyolc vezető gazdasági hatalmát tömörítő G8-ak. Megjegyzendő továbbá, hogy az EU nem csak az USA-val, hanem – formálisan 1976 óta – annak északi szomszédjával, Kanadával is fenntart egy kereskedelmi és gazdasági együttműködést, mely az első ilyen jellegű megállapodás volt az akkor még Európai Közösség és egy fejlett ipari ország között. 1990-ben egy deklaráció is létrejött az EU és Kanada között, majd hat évvel később egy közös akciótervet is elfogadtak. 1998-ban újjára indítottak egy kereskedelmi kezdeményezést, mely a követelmények és szabványok kölcsönös elismerésére – ilyen egyezség az USA és az EU között is létezik –, a versenypolitikai kérdésekre, a kulturális együttműködésre és általában az üzleti kapcsolatokra helyezi a hangsúlyt. A transzatlanti kapcsolatok így tehát Észak-Amerika egészére kiterjednek (EB 2001:7-8).

¹² Directorate General for Trade of the European Commission, 2001

1. táblázat

Az EU15 és az USA néhány makromutatója 2001 (2002)

	EU15	Eurozóna	USA	Japán
Terület (1000 km ²)	3154	2456	9167	395
Népesség ² (2002 január, millió fő)	380	305	279	127
Népsűrűség ¹ (fő/ km ²)	119	124	30	321
Munkanélküliség ³ (standardizált)2001	7.4%	8.0 %	4.8 %	5.0 %
2002	7.5 %	8.2 %	5.6 %	5.3 %
GDP ⁴ (2001, md USD, folyóáron)	8.7	6.7	11.2	4.5
GDP növekedése, 2000-01 ⁴	1.5%	1.6%	1.2%	-0.5%
GDP /fő ⁵ (2001, PPP)	\$25,500	\$25,300	\$35,200	\$26,400
Infláció hányada ⁶ (6/ 2002, harmonized index of consumer prices)	1.6%	1.8%	1.1%	-0.7%
Összes import (2001, összes termékfajta, milliárd USD) (extra-EU)	914.0	–	1 180.5	350.1
Összes export (2001, összes termékfajta, milliárd USD) (extra-EU)	872.5	–	730.9	404.7
Részesedés a világimportból % ⁷	18.9%	–	18.3%	5.4%
Részesedés a világexportból % ⁷	19.4%	–	11.9 %	6.6%

¹ Eurostat Yearbook 2002.² Eurostat (European Union Statistical Office). First Results of the Demographic Collection for 2001 in Europe, Statistics in Focus: Population & Social Conditions, Theme 3 – 17/2002, August 7, 2001.³ OECD (Organisation for Economic Cooperation & Development). Main Economic Indicators, August 2002. (2002 figures are as of 1st quarter, 2002).⁴ Eurostat. Gross Domestic Product 2001: First Results, Statistics in Focus: Economy & Finance, Theme 2 – 26/2002, August 8, 2002.⁵ OECD. National Accounts of OECD Countries, Main Aggregates, Volume 1.⁶ Eurostat. Harmonized Indices of Consumer Prices: July 2002, Statistics in Focus: Economy & Finance, Theme 2 – 36/200-2, August 26, 2002.⁷ Eurostat, Luxe.Forrás: <http://www.eurunion.org/profile/EUUSStats.htm>

növekedése, az alacsony inflációs ráta és a munkanélküliségnek az 5 százalék alá csökkenése jellemezte. 2001-ben az egy főre eső GDP (vásárlóerő-paritáson számolva) 35200 USA dollár volt, mely túlnyomórészt – mintegy 80 százalékban – a szolgáltató szektorból származott. Mindez azonban jelentős kereskedelmi deficittel is párosult, melynek egyik kiváltó oka, hogy az átlag amerikai fogyasztó az európai uniós fogyasztókhöz képest jövedelmének lényegesen nagyobb hányadát költi el, ami aztán az import iránti viszonylag magas keresletet eredményezi. Az utóbbi években a kilátásokat ráadásul súlyosbították az Amerikát ért 2001-es terrortámadás gazdasági következményei is.

2002-ben az USA exportjának 22 százaléka irányul az EU országaiba, mellyel – az export tekintetében – az Európai Unió Kanada után az USA második legjelentősebb kereskedelmi partnere. Az exportált áruk főként személygépkocsik, ipari nyersanyagok, fogyasztási cikkek, vegyipari és mezőgazdasági termékek, valamint jóval kisebb hányadban textilipari áruk és ruházati cikkek. Az USA külső vámtarifa-struktúrája egyébként az EU-ban érvényes közösségi vámszabályozáshoz annyiban hasonlatos, hogy mindkettő alkalmaz bizonyos mértékben megkülönböztetett, azaz preferenciális rátákat a fejlődő országokkal, illetve a legfontosabb kereskedelmi partnerekkel szemben (EB 2003).

A kereskedelmi tevékenység összehasonlításához elsőként az export-import adatokat érdemes figyelembe venni. Az 1. táblázat az EU tizenötök és az USA népesség- és területadatait, a 2. táblázat az EU-USA bilaterális kereskedelem mutatóit tartalmazza.

2. táblázat

Az EU-USA kereskedelme (árúk és szolgáltatások) (milliárd ECU/euró)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003
EU export az USA-ba								
Értéke	163	178	219	238	268	347	358	341
Változás az előző évhez képest		9,2%	23%	8,6%	12,6%	29,4%	3,1%	4,8%
EU import az USA-ból								
Értéke	162	176	211	229	252	310	321	266
Változás az előző évhez képest		8,6%	19,8%	8,5%	10%	23%	3,5%	-17,2%

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Mint a táblázatok adataiból kitűnik, az 1995-től 2003-ig terjedő időszakban az áruk és szolgáltatások tekintetében mind az USA-ból származó uniós import, mind az USA-ba irányuló uniós export, a 2003-as évet leszámítva, folyamatos növekedést mutatott. Az Eurostat statisztikáiból az is kiderül, hogy az EU exporttevékenységének fő célországa az Egyesült Államok, ahová az EU összes árukivitelének csaknem egynegyede irányul, melynek értéke 2003-ban 341 milliárd euró. Az import tekintetében is hasonlóak az arányok: az Egyesült Államokból az összes uniós árubehozatal mintegy 20 százaléka származik, mely 2003-ban 266 milliárd eurót tett ki. Az összehasonlítás kedvéért: Magyarországra az EU tizenötök áruexportjának 2,5 százaléka irányul, míg hazánkból áruimportjuk 2,2 százaléka származik.

A harmadik táblázat adataiból még egy dolog szembetűnővé válik: Az EU öt legfontosabb kereskedelmi partnere közül (ezek együttesen 42,8%-kal részesülnek 2002-ben külkereskedelméből) az USA lényegében egymaga rendelkezik olyan súllyal, mint a másik 4 ország együtt. (Ez az arány akkor is hasonló, ha az EU25 külkereskedelmét vesszük figyelembe: az öt ország súlya az EU 25-ök külkereskedelmében a 2002-es évben 48,9%, és ennek megközelítően a fele, azaz az EU25-ök teljes külkereskedelmények 23,3%-a bonyolódik le az USA-val mint legfőbb partnerrel).

3. táblázat

Az EU kereskedelme legjelentősebb partnereivel (2002)

	EU 15		EU 25	
	Md €	Az EU15-ök teljes kereskedelmének arányában (%)	Md €	Az EU25-ök teljes kereskedelmények arányában (%)
1. USA	416,1	21%	429,9	23,3%
2. Svájc	129,5	6,5%	136,4	7,4%
3. Kína	116,1	5,8%	119,2	6,5%
4. Japán	111,0	5,6%	119,1	6,4%
5. Oroszo.	78,2	3,9%	97,1	5,3%

Forrás: COMEXT, IMF Reference: MEMO/04/23 Date: 04/02/2004¹³

A kétoldalú közvetlen külföldi befektetések (FDI) mértéke az EU és az USA viszonylatában a vizsgált időszakban szintén *jelentősen növekvő* tendenciát mutatott, bár 2001-ben lassulás volt megfigyelhető. Ez a lassulás elsődlegesen az USA-t és az Európai Uniót egyaránt érintő recesszió hatásának tulajdonítható, a gazdasági nehézségek ellenére azonban az FDI-beáramlás mennyiségileg továbbra is nőtt. Ennek eredményeképpen az EU FDI-mutatója az USA-ban 2001-ben elérte a 808 milliárd dolláros rekordértéket, mellyel az EU a tengerentúlon továbbra is az első számú befektető maradt. A közvetlen külföldi befektetések eredet, illetve rendeltetés szerinti megoszlása EU–USA viszonylatban, összehasonlításképpen a Japánra mint harmadik jelentős gazdasági térségre vonatkozó adatokkal:

¹³ <http://www.eurunion.org/profile/EUUSStats.htm>

4. táblázat

FDI-állomány az USA-ban, az EU-ban és Japánban (2001)

F D I az USA-ban (2001)		Milliárd USD	Az összes USA-ba befektetett FDI %-ában
USA összes		1321,1	
EU 15		808,3	61,2
Ebből	Egyesült Királyság	212,7	16,1
	Hollandia	158,0	12,0
	Németország	152,8	11,6
	Franciaország	147,2	11,1
Japán		159,0	12,0
Az USA közvetlen külföldi befektetései (2001)		Milliárd USD	Az USA összes FDI-jének %-ban
USA összes FDI-je		1,381.7	
EU 15		640,8	46,4
ebből	Egyesült Királyság	249,2	18,0
	Hollandia	131,9	9,5
Kanada		139,0	10,1
Japán		64,1	4,6
Svájc		62,9	4,6

Forrás: US Department of Commerce. Bureau of Economic Analysis, Survey of Current Business, July and September 2002.

Mint a 4. táblázatból látható, az USA közvetlen külföldi befektetései 2001-ben 1381 milliárd USD-t tettek ki, s ennek majdnem fele, egész pontosan 46,4%-a az EU-ban volt. Ez majdnem háromszor annyi, mint a szomszédos Kanadába befektetett USA-tőke, és tízszerese a Japánba fektetett FDI-jének.

Ami az EU15-ök USA-beli befektetéseit illeti, ez az összes USA-ban lévő közvetlen külföldi tőke állomány 61,2%-t jelenti.

Az EU és az USA a 21. század küszöbén a kölcsönös függőség erős módozatát mutatja egymás irányában (Perroux 1972)¹⁴. Az FDI-t és a kereskedelmi adatokat együttesen vizsgálva látható, hogy az USA és az EU gazdasági kötelekei jelentős mértékben egymás felé

¹⁴ Elméletileg a függőségi viszony a gazdasági fejlődés különbségeiből fakadó viszony. A nemzetek nem egyenlőek, sem mint politikai hatalmak, sem mint gazdasági felek. Az egyenlőtlenségnek következményei vannak. A függőséggel szemben, Perroux felfogásával egyetértve, nem az autarkiaival azonosnak vélt függetlenséget kell szembeállítanunk. „A függetlenség nem csupán ellentéte a függőségnek, de fogalmilag és öntudatlanul is a kölcsönös függőséggel egyértelmű.” A kölcsönös függőség azonban elkendőzi „azt a fajta kölcsönös függőséget, amikor az erősebbnek van szabályozó szerepe, engedményeket téve, de közben biztonsági zónákat építve ki a saját maga számára”. Ezért Perroux megkülönbözteti a függőség erős és gyenge módozatát. Az előbbi kimeríti a függetlenség teljes tartalmát, amely a gazdasági rendszerben ésszerűen ennek a függetlenségnek és a belőle folyó politikának tulajdonítható” (Láng 1987). A függőségnek ezt az erős módozatát terjesztem ki azon esetekre, amikor a partnerek erőviszonyai kiegyenlítették, mint a vizsgált EU-USA viszonylatban (L.E.).

irányulnak. Amerika üzleti vállalkozásainak szempontjából Európa a legnagyobb és legfontosabb régió a világon.

A transzatlanti gazdasági kapcsolatok mérföldkövei

A transzatlanti gazdasági kapcsolatok mérföldkövei az elmúlt néhány évben a Transzatlanti Nyilatkozat, az ún. Új Transzatlanti Agenda, valamint a Transzatlanti Gazdasági Együttműködés voltak¹⁵. A három közül a legkorábbi az EU és az USA által 1990-ben közösen elfogadott Transzatlanti Nyilatkozat (Transatlantic Declaration), mely a két térség közötti fokozottabb együttműködés és konzultáció alapelveit fektette le (*Wallace–Wallace 2000:467*) az országokon átívelő gazdasági, oktatási, tudományos és kulturális kérdésekben. Gazdasági téren az érintett együttműködési területek közé tartozik a liberalizáció, az OECD és a versenypolitika.

A második fontos mérföldkő, az Új Transzatlanti Agenda (New Transatlantic Agenda, röviden: NTA) elfogadására 1995 decemberében került sor egy közös akciótervvel együtt. Ebben az EU és az USA közötti *partnerség kereteit* szabták meg négy fő területen, melyek: 1) a béke, stabilitás és demokratikus fejlődés elősegítése a világban; 2) a globális kihívásoknak való megfelelés; 3) hozzájárulás a világkereskedelem kibővüléséhez és a gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzése; 4) a transzatlanti kapcsolatok javítása, kiszélesítése. A közös cselekvést igénylő globális kihívások közé tartoznak a környezetvédelem, a közegészségügy és a vonatkozó törvények alkalmazásának kérdései. Gazdasági téren az EU és az Egyesült Államok leginkább a Transzatlanti Gazdasági Együttműködés keretében, illetve a WTO multilaterális „ernyője” alatt működik együtt. A transzatlanti kapcsolatok fejlesztése főként a civil társadalomra értendő, ezen a szinten kell ugyanis párbeszédnek kialakulnia egyebek mellett üzleti, vásárlói és környezetvédelmi vonatkozásban. De ide tartoznak még olyan fontos projektek is, mint az Unióval kapcsolatos ismeretek terjesztését végző EU-információs központok működtetése az USA-ban¹⁶.

Az NTA és a fent említett közös EU–USA akcióterv kezdeményezései közül érdemes kiemelni az ún. transzatlanti üzleti párbeszédet (TABD) (*EB 2001*). Ezzel – a nemzetközi piac hatékonyabbá tételéből és a nagyobb világ gazdasági növekedésből származó kölcsönös előnyöket felismerve – az amerikai és európai uniós üzleti és kormányzati vezetők megerősítették elkötelezettségüket a további együttműködés mellett fontos kereskedelmi kérdésekben, az Európai Bizottság becslése szerint ugyanis a transzatlanti piac további liberalizációja és a kétoldalú együttműködés szorosabbra fűzése révén az EU és az USA számára több tízmilliárd eurós, illetve dolláros többlet keletkezne. Az 1995-ben, amerikai és európai cégvezetők bevonásával létrehozott TABD a transzatlanti üzleti közösség, valamint az EU és az USA kormánya közti együttműködés kereteit hivatott tehát megteremteni. Ennek módja, hogy az érintett európai és amerikai vállalkozások közös üzletpolitikai javaslatokat dolgoznak ki az Európai Bizottsággal és az amerikai kormánnyal együttműködve. Hasonló *transzatlanti párbeszéd* létezik egyébként a jogalkotás, a fogyasztói érdekvédelem, valamint a környezet- és foglalkoztatáspolitikai területén is.

¹⁵ http://www.auswaertiges-amt.de/www/fr/aussenpolitik/transatlantik/transatlant_html#6

¹⁶ <http://www.eurunion.org/partner/agenda.htm> (letöltve: 2004. június 6.)

Elért eredmények az elmúlt évtizedben

1995 óta számos területen sikerült jelentős eredményeket elérni. Ilyen például az 1997-es vám-együttműködési megállapodás aláírása és az a tudományos és technológiai egyezmény, mely megerősíti és kibővíti az uniós tudományos intézmények együttműködését az amerikai kormány kutatóintézeteivel. Az ún. „kölcsönös elismerési egyezmény” 1998-ban lépett hatályba. Ez számos különböző termék kategóriára terjed ki, például a telekommunikációs berendezésekre, gyógyszeripari termékekre, elektromos biztonságra. 1999-ben pedig elfogadják az élő állatok és állati termékek kereskedelmét lehetővé tevő állategészségügyi egyezményt. A gazdasági és szabályozási együttműködésnek köszönhetően tehát egyre több területre terjeszthető ki a kooperáció valamely formája. Vannak ugyanakkor olyan területek is, melyeken hagyományosan nem sikerül dűlőre jutni, ezek közül is kiemelkedik a mezőgazdasági exportszubszenciók kérdése.

Az EU–USA gazdasági kapcsolatok harmadik jelentős fejleménye az 1990-es években a Transzatlanti Gazdasági Együttműködés (Transatlantic Economic Partnership, röviden: TEP) volt, melyet 1998 májusában, a londoni EU–USA csúcsertekezleten indítottak útjára. A TEP bilaterális és multilaterális elemeket egyaránt magában foglal: *bilaterális vonatkozásban a kereskedelmet érintő technikai akadályok fokozatos mérséklése*, illetve leküzdése a célja, multilaterális vonatkozásban pedig a *további liberalizáció* serkentése a nemzetközi kereskedelmi kérdésekben való szorosabb összefogás – például a szabályozási mechanizmusok összehangolása – révén. A szabályozási akadályok leépítése persze nemcsak a kétoldalú áruforgalomra értendő, hanem a szolgáltatásokra és befektetésekre is. A TEP-en keresztül tehát olyan területeken próbálnak mindkét fél számára kedvező célokat elérni, ahol erre a szándék kölcsönös, és ahol jelentős megtérülés várható, például a pénzügyi piacokon. 1998 novemberében az Európai Bizottság és az amerikai kormányzat elfogadta az ún. TEP akciót, mely megnevezi ezeket a közös cselekvést igénylő területeket, bilaterális és multilaterális vonatkozásban egyaránt.¹⁷

Kérdés azonban, hogy hosszú távon várható-e lényegesen több a TEP keretében történő együttműködéstől. Ez különösen olyan vitás esetek fényében tűnik kétségesnek, mint a WTO szabályainak Egyesült Államok általi megsértése a közelmúltban, amikor is az EU több milliárd dolláros szankció alkalmazását fontolgatta arra az esetre, ha az USA nem módosítja a WTO által kifogásolt, az amerikai exportőröknek jelentős kedvezményeket juttató **adótörvényét** (Wallace–Wallace 2000:387-388). A kilátásba helyezett szankciókat az EU végül idén februárban be is vezette büntetővám formájában, melyet az USA-ból behozott számos termékfajta alkalmaztak. Brüsszel ugyanis még 2000 végén kérte a kereskedelmi szankciók elrendelését a WTO döntőbíróságától, mely engedélyezte a kezdetben ötszázalékos, majd fokozatosan emelkedő pótvámtarifán alapuló szankciók elrendelését. A legfeljebb 17 százalékos maximált büntetővám egyébként addig

¹⁷ A transzatlanti kereskedelmi és befektetési kapcsolatokkal összefüggő mindennapos feladatok intézésére létrehozták a TEP számára egy irányító testületet, melynek működését különböző munkacsoportok segítik. A testület legfőbb feladatai közé tartoznak a következők: a TEP által előirányzott célok megvalósításának felügyelete; a TEP keretében kötött egyezmények végrehajtásának figyelemmel kísérése; a kétoldalú együttműködést igénylő célok folyamatos kijelölése; valamint egy kétoldalú konzultációs fórum biztosítása egyrészt a transzatlanti párbeszéd – például a transzatlanti üzleti párbeszéd – során felvetődött javaslatok megvitatására, másrészt a kereskedelmi és befektetési kapcsolatok terén felmerülő esetleges konfliktusok megelőzésére, illetve megoldására. Az irányító testület informálja továbbá az elért eredményekről az illetékes szakminisztereket, valamint egy magas rangú tisztségviselőkből álló csoportot, mely az Európai Tanács és az Európai Bizottság elnökeinek, illetve az USA elnökének részvételével zajló, évente kétszer esedékes csúcstalálkozókat készíti elő. A TEP működését így rendszeresen ellenőrzik a legfelsőbb szinten. (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/fr/er/12677F8.htm, letöltve 2004 június 12.)

marad érvényben, amíg az amerikai törvényhozás a vonatkozó kedvezményt törvényileg meg nem szünteti (Füzes 2004). Lehetne persze olyan esetet is említeni, amikor az EU egyes importszabályozási lépéseit minősítette szabálytalannak a WTO, amire az USA szintén szankciókkal válaszolt az EU-ból behozott árukkal szemben. Ennél sokkal aggasztóbbnak tartják viszont a szakértők az USA nemzetközi intézményekkel szembeni tartózkodó magatartását, illetve általában a kompromisszumokra való csekély hajlandóságát (Kocsis 2001:10).

Kihívást jelentenek olyan területek is, mint a szellemi tulajdon védelme, a versenypolitika – például a cégfelvásárlások, fúziók vizsgálata a piaci verseny védelmében (Csáki 2002) –, az elektronikus kereskedelem, a környezetvédelem, illetve a szabályozási együttműködés. Ez utóbbi kérdéssel összefüggésben dolgozták ki a TEP elindítása után egy évvel, 1999 júniusában a bonni EU–USA csúcsertekezleten az ún. „korai figyelmeztetési mechanizmust”, melynek lényege, hogy mindkét fél igyekszik a másik érdekeire tekintettel lenni a törvényi szabályozási döntések meghozatalakor, anélkül persze, hogy egymás döntéshozói autonómiáját korlátoznák. A versenypolitika egyébként azon területek egyike, melyen az Európai Bizottság a legnagyobb befolyással bír, ráadásul a Bizottság által hozott döntések olykor politikailag is meglehetősen kényesek, különösen az üzleti versenypolitikai szabályozások alóli mentességek megadása vagy egyéb kereskedelmi kedvezmények tekintetében.

A bonni csúcsról még megjegyzendő, hogy a végén elfogadott deklarációban mindkét fél kimondottan a „teljes és egyenlő partnerség” mellett kötelezte el magát gazdasági, politikai és biztonsági kérdésekben egyaránt. Azt, hogy ez a partnerség mindeddig sikeresnek mondható, egy 2000 októberében végzett európai bizottsági felmérés is alátámasztja, mely úgy találta, hogy egyes nyilvánvaló nehézségek ellenére a TEP hasznosnak bizonyult a transzatlanti kereskedelmi és befektetési kapcsolatok továbbfejlesztése terén. További ígéretes fejlemény, hogy 2001 márciusában az Európai Bizottság elfogadott egy javaslatot az NTA megreformálására, szerkezetének „áramvonalasabbá” tételére vonatkozóan, mely amerikai kormányzati körökben is kedvező fogadtatásra talált. Ez újabb lépést jelent a kétoldalú együttműködés, ezen belül is az NTA továbbvitele terén, s egyben az EU és az USA gazdasági kapcsolatainak irányát is előrevetíti az elkövetkezendő évekre.

A legfontosabb transzatlanti gazdasági kezdeményezések után érdemes szót ejteni a 2003. júniusi washingtoni EU–USA csúcstalálkozóról, melyen „a világ GDP-jének közel kétharmada képviseltette magát” (Szalay 2003:16). A találkozó fejleményeinek áttekintésével egyben a kétoldali konzultációs mechanizmus működésébe is betekintést kaphatunk. Elemzők szerint a tárgyaló delegáció összetétele, illetve a résztvevők nagy száma az ezt megelőző EU–USA csúcstalálkozókhoz képest egyedülálló volt, mely egyrészt a napirenden levő témák mennyiségére és komplexitására, másrészt fontosságukra enged következtetni (EB 2003).

A csúcsertekezlet az EU–USA együttműködés gazdasági, politikai kiszélesítésének jegyében telt, jóllehet a kétoldali viszonyt az utóbbi időkben – különösen az iraki beavatkozással összefüggésben – alapvető konfliktusok terhelték. Éppen ezért érezhető úgy mindkét fél, hogy kölcsönösen hangot kell adniuk abbéli elkötelezettségüknek, hogy az EU–USA kapcsolatrendszer működik, sőt a két térség lakóinak életét közvetlenül befolyásoló, kézzelfogható eredményeket produkál, s hogy az EU és az USA együttesen vállalja magára korunk globális kihívásait. Ez a közös nyilatkozatok szintjén természe-

tesen jól hangzó kijelentés, bár emlékezetes az Egyesült Államoknak olyan nemzetközi jelentőségű megállapodásokból való kihátrálása, mint mondjuk az 1997-es kiotói környezetvédelmi egyezmény, ami csupán egy a számos hasonló példa közül.

Az Európai Bizottság külügyi tájékoztatói szerint a júniusi csúcstalálkozó igen fontos eredményekkel zárult. Aláírtak például egy kölcsönös jogi segítségnyújtási és kiadatási egyezményt, mely az első ilyen jellegű megállapodás az EU és az USA között a nemzetközi bűnüldözési együttműködés területén. Piacnyitási és befektetési megállapodás született a transzatlanti légi forgalom terén, közös nyilatkozatokat adtak ki a vámegyüttműködésről és a szállításbiztonságról, valamint közös kezdeményezés indult a tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni küzdelemre vonatkozóan, melyet az ENSZ-szel együttműködve képzelnek el. Az amerikai és az uniós vezetők közötti zárt tárgyalásokon szó esett még a közel-keleti béketerv megvalósításáról is. A plenáris találkozón a görög EU-elnökség ismertette a szaloniki Európai Tanács eredményeit, különös tekintettel az EU alkotmányára és biztonságpolitikai stratégiájára. Mint az előzetesen várható volt, Irak, Afganisztán és a terrorizmus elleni küzdelem is napirendi pontként szerepeltek. Ezekon kívül olyan gazdasági és kereskedelmi vonatkozású kérdésekről is tárgyaltak, mint például a soron következő WTO miniszteri szintű találkozó – erre legutóbb tavaly szeptemberben került sor – vagy általában a transzatlanti kereskedelmi kapcsolatok problematikus pontjai. Ilyen visszatérő probléma például az USA által be nem tartott WTO-döntések szankcionálásának kérdése, vagy a génmódosított mezőgazdasági termékek európai importjának tilalma.

Mégis lehetnek kétségeink abban, hogy mindezek az eredmények a transzatlanti viszonyrendszer normalizálódását jelentik, s hogy sikerült gazdasági és politikai értelemben egyaránt túljutni a kétoldalú kapcsolatokat az utóbbi időben terhelő nézeteltéréseken, főleg az USA Irak-politikája és az ennek kapcsán bevezetett preventív védelmi doktrína okozta európai aggodalmakon. A washingtoni csúcseredményeiből mindenesetre arra lehet következtetni, hogy „a nemzetközi kapcsolatrendszer mozdonya – a Világgazdaság elemzőjének szavaival élve – a kisiklás után visszakerülhet a sínekre” (Szalay 2003:16). Gazdasági szempontból ez azért is lényeges, mert egyes vélemények szerint a világgazdasági erőviszonyok átrendeződőben vannak, olyannyira, hogy *Lámfalussy (2003)* egyenesen az USA világgazdasági vezető szerepének fokozatos megszűnését prognosztizálta. Ennek legfőbb oka feltehetőleg az amerikai gazdaság növekedésének megtorpanása volt. Ezért többen a világ másik két nagy gazdasági térségét, Japánt és az EU-t gondolták megerősödni, amihez azonban szükségesek lennének többek között az EU-n belüli szerkezeti reformok, illetve a megfelelő – vagyis a szabad tőkeáramlást, az oktatás fejlesztését és a munkaerőpiac hatékonyságának növelését segítő – szabályozások kidolgozása. Az utóbbi hónapok azonban mégiscsak azt mutatják, a gazdasági növekedés megint az USA-ban kapott erőt.

Új helyzet 2004-től

Az Európai Unió 2004. május 1-jén tíz új tagországgal – köztük hazánkkal – bővült, mely új helyzetet teremthet a transzatlanti kapcsolatok terén is. A tagsági kritériumok teljesítésétől függően – optimista becslések szerint akár már 2007-től – Románia és Bulgária is tag lehet. Tárgyalások folynak Törökország EU-tagságáról is, melynek érdekében egyébként szívós amerikai lobbizás folyik, amit számos európai forrás már-már kellemetlen-

nek tart (Richburg 2003:A20). Mindenesetre huszonnyolc leendő tagországgal számolva az Unió népessége a május 1-je előtti 375 millióról (EU-15) 550 millió főre nőhet, meghaladva az USA, Kanada, Mexikó és Ausztrália lakosainak együttes számát. Ez valóban történelmi jelentőségű bővülés, mely a remények szerint a demokrácia intézményének megerősödését, nagyobb stabilitást és prosperitást, az emberi jogok nagyobb mérvű tiszteletben tartását és nem utolsósorban az európai kisebbségek hathatósabb védelmét is maga után fogja vonni.

A bővítési folyamat ugyanakkor minden eddiginél nagyobb kihívásokat jelent. Gondoljunk például arra, hogy a korábbi négy bővítéssel ellentétben ez alkalommal olyan összetett területeken is tárgyalások folytak, mint a monetáris unió vagy a közös kül- és biztonságpolitika. Ráadásul soha nem volt még ilyen arányú különbség az Unió és a tagjelöltek között: a most csatlakozók, illetve a jelöltek egy főre jutó GDP-je ugyanis az EU átlagának mindössze 33 százalékát éri el. Azon is érdemes elgondolkodni, hogy az újonnan csatlakozók orientáltsága egy esetleges EU–USA nézetkülönbség esetén melyik irányban fog megnyilvánulni – ismertes a közelmúltból egyes „renegát” európai országok Irakkal kapcsolatos állásfoglalása az USA katonai beavatkozása mellett, mellyel sikerült megosztani az európai közvéleményt, s melyet vezető európai politikusok is meglehetősen élesen bíráltak.

Az EU–USA gazdasági kapcsolatok szempontjából mindazonáltal a transzatlanti együttműködés megerősödése várható, legfőképpen olyan területeken, mint a kereskedelmi szabályozás vagy a piaci liberalizáció. Az EU-bővítés közvetlen hatással lesz az új tagok gazdasági növekedésére, mely egyes becslések szerint a csatlakozás utáni tíz éven belül 5-10 százalékos GDP-növekedést jelent majd¹⁸, a kitágult belső piac pedig az USA számára is újfajta befektetési és kereskedelmi lehetőségeket kínál. Az EU és az USA részéről a tíz új tagországgal – akkor még mint tagjelöltekkel – 2001-ben folytatott kereskedelmi tevékenységről végezhető elmondható, hogy *míg az USA az új tagok viszonylatában nettó importőr, addig az EU ugyanezekbe a gazdaságokba (nagyságrendekkel nagyobb mértékben) nettó exportőr*. A számok tükrében mindez a következőképpen néz ki: az USA-nak a tíz tagjelölt országból származó importja 2001-ben 7,5 milliárd eurót tett ki, exportja ugyanezekbe az országokba 3,5 milliárd euró értékű volt. Ugyanez a két adat az EU-15 vonatkozásában 101 milliárd, illetve 118 milliárd euró (EB 2003).

Serfaty szerint az USA és Európa gazdasági és politikai viszonyában a jövőre nézve kétféle forgatókönyv képzelhető el. A borúlátóbb változat szerint az egyesült és kibővült EU – melynek fő pillére a közös valuta mellett a közös kül- és biztonságpolitika – ellensúlyként jelenhet meg, mely az USA-tól függetlenül is fel tud majd lépni. Az euró mint globális tartalékvaluta felveheti a versenyt a dollárral szemben, s így az USA gazdasági befolyását nemzetközi viszonylatban csökkentheti.¹⁹ Létezik azonban egy kedvezőbb forgatókönyv is, melyben az egyesült Európa nem ellensúlyként, hanem az USA partnereként jelenik meg, s ennek velejárója hosszú távon az euroatlanti gazdasági térség, illetve a kétoldalú EU–USA kooperáció folyamatos erősödése (Serfaty 2001a:601-602).

Más elemzők is úgy vélik, hogy a két térség további gazdasági együttműködése mellett nyomós érvek szólnak. Az olykor határozott nézetkülönbségek ellenére ugyanis *az EU-nak és az USA-nak számos nemzetközi gazdasági fórumon összehangolt fellépésre*

¹⁸ Lásd: Bainbridge 2002:156-157

¹⁹ A közös európai védelmi politika pedig hosszabb távon egy önálló európai védelmi kapacitás megteremtését is hozhatja, ami lényegében azt jelenti, hogy az EU az USA-tól vagy akár a NATO-tól függetlenül is képes lenne cselekedni.

van szüksége a közös problémák megoldására, így például a Nemzetközi Valutaalap (IMF) vagy a WTO szervezeti keretein belül. Az IMF a nemzetközi monetáris együttműködés és a nemzetközi kereskedelem kiegyensúlyozott növekedése érdekében folytatott tevékenysége révén különösen fontos fóruma az amerikai és az európai pénzügyi és gazdaságpolitikák megvitatásának, működéseik összehangolásának. A WTO pedig a globális kereskedelmi liberalizáció előmozdítása, a világkereskedelmi tevékenység felügyelete, illetve az ezzel kapcsolatos kereskedelmi viták rendezése terén tölt be rendkívül fontos szerepet.

Mint az eddigiekből látható, az EU–USA gazdasági együttműködés jövőjével kapcsolatban olykor markánsan különböző véleményekkel találkozhatunk. Nem csoda, hiszen a *transzatlanti kapcsolatokat a rivalizálás* – például az exportpiacokért, a kereskedelmi előnyökért és általában a vezető szerepért – és az *együttműködés kettősége határozza meg*. Nem tűnik viszont kétségesnek, hogy a „*szíami ikerség*” az EU és az USA között a gazdasági kapcsolatok tekintetében bizonyosan fennáll, sőt más területek is egyre szorosabb összefogást igényelnek. Ahogyan Christian Hacke írja a transzatlanti kapcsolatok újraértelmezéséről: „Európa népei csak akkor lesznek képesek megfelelő választ adni a saját jövőre és a globális problémák kettős kihívására, ha hajlandók az atlanti civilizáció keretei között az Egyesült Államokkal folytatott minden eddiginél szorosabb együttműködésre”. (Hacke 2001:43) A kérdés azonban az, hogy a transzatlanti gazdasági kapcsolatok elmélyítésének szükségessége rábírja-e az USA-t gyakran bírált unilaterális magatartásának felülvizsgálatára, illetve képes lesz-e az EU mihamarabb egy eddiginél egységesebb és határozottabb arculatot felmutatni. Márpedig a kétoldalú gazdasági kapcsolatok jövőjének egyebek mellett e két dolog lehet a záloga.

Konklúziók

R. J. Samuelson megjegyzi, 2004. május 1-je Európa és az USA számára egyaránt győzelmi pillanat kellene, hogy legyen. Ehelyett azonban egyfajta kölcsönös kiábrándultság figyelhető meg, annak ellenére, hogy a legújabb bővítés kétségkívül a világháború után útjára indított európai újraegyesítési folyamat fényes sikerét jelzi, mely nem kizárólag az európai alapítóatyák előrelátásának és közös politikai akaratának érdeme, hanem az Egyesült Államok támogató magatartásának is. Az EU május 1-je óta 25 tagországot foglal magában, s több mint 450 millió lakosával olyan gazdasági, kereskedelmi – és egyre inkább politikai – térséget képez, melynek létrejötte csak kedvező lehet mind Európa, mind az USA számára. A bővítés amerikai médiavisszhangja a hivatalos nyilatkozatokon túl mégis igen szerénynek nevezhető, mialatt Európában természetes módon történelmi jelentőségű lépésként értékelték az újabb bővülést (Samuelson 2004).

R. J. Samuelson a talán túlságosan is mérsékelt amerikai fogadtatás okát abban látja, hogy nem kapott kellő elismerést az USA-nak az európai integráció előmozdításában játszott szerepe: Nyugat-Európa háború utáni gazdasági felzárkóztatása, a hidegháború idején az elrettentés politikája révén az Európának nyújtott védelem a szovjet birodalmi fenyegetéssel szemben, s végül a Szovjetunióra gyakorolt katonai és gazdasági nyomás, mely végül annak összeomlásához vezetett. Ha el is fogadjuk ezt az álláspontot, azt mindenképpen figyelembe kell vennie az USA-nak, hogy európai megítélése – hivatalos EU-tisztségviselői körökben is – jelentősen romlott az iraki beavatkozás óta, s a

legtöbb közvélemény-kutatás az egyoldalú amerikai külpolitika és a militarista gondolkodásmód többségi elutasítottságáról tanúskodik.

Azonban Samuelson szerint az európai véleményalkotás veszélyes félreértelmezéseken alapszik. Robert Kagan amerikai történészre hivatkozva az európai és az amerikai felfogás különbözőségének legfőbb okát abban látja, hogy az USA inkább a nyers katonai erő alkalmazásában hisz szándékai véghezviteléhez, míg Európa – történelmi tapasztalataiból okulva – a tárgyalást és az annak mentén kialakítható kompromisszumokat részesíti előnyben. Az USA-val szembeni európai véleménykülönbségek ugyanakkor az EU saját – főleg gazdasági, társadalmi kohéziós – problémáiról is elvonják a figyelmet. Egyre jelentősebb ütközés van például a szociális juttatások és a kívántnál alacsonyabb gazdasági növekedés között: 1996 és 2003 között az évi átlagos gazdasági növekedés mértéke Németországban 1,3 százalék volt, Olaszországban másfél százalék, Franciaországban pedig 2,2 százalék, szemben az USA 3,3 százalékos növekedési mutatójával (*Samuelson 2004*).

Ezen kívül számos uniós országban az adózás mértéke a nemzeti jövedelem 40 százalékát is meghaladja, az öregedő népesség is egyre nagyobb nyomást jelent a szociális ellátórendszerekre, ráadásul az EU-bővítés folyamatára is hatással voltak a gazdasági feszültségek, amit az újonnan csatlakozók leginkább a remélnél kisebb EU-s támogatásokon és a megnyirbált munkavállalási lehetőségeken keresztül érzékelnek (*Samuelson 2004*).²⁰ Samuelson elemzésének végkövetkeztetése különösen figyelemre méltó a transzatlanti kapcsolatrendszer egészének jövője szempontjából. Eszerint Európa túlságosan gyenge ahhoz, hogy további elkötelezettségeket tudjon vállalni, az USA vezető szerepének elfogadásához viszont „túl büszke”. A háttérben azonban ennél alapvetőbb konfliktusok állhatnak, melyek a közös értékek – mindenekelőtt a közös kulturális gyökerek, a demokratikus politikai berendezkedés és a közös gazdasági érdekek – ellenére az USA és Európa további eltávolodását eredményezhetik.

A transzatlanti kapcsolatok jövőjének latolgatása kapcsán az EU és az USA között érdekes összehasonlítási pont lehet még az európai politikai és gazdasági unió megvalósulásának „fordított” sorrendje. Ezzel kapcsolatban *Ash (1998)* megjegyzi, hogy a gazdasági és monetáris unió az EU esetében „ugrás a sötétbe”, a történelem során ugyanis a sikeres gazdasági uniók nem a politikai egység megteremtése előtt, hanem utána következtek be – mint ahogyan ez az Egyesült Államok esetében is történt. Az európai munkaerő nem rendelkezik az USA-beli munkaerő mobilitásával és rugalmasságával, a monetáris unió tagállamai közötti tőkemozgások gördülékeny lebonyolítására sem áll mindig rendelkezésre a megfelelő szabályozási eszköztár, ráadásul olyan jelentős különbségek vannak az EU-n belül az egyes nemzetgazdaságok között, melyek mérséklése – s ez a horizontális integráció szempontjából rendkívül fontos – a tehetősebb tagállamok körében további feszültséget kelthet. (Ez utóbbi gondolattal egyetérthetünk.) Mindezek okán *Ash* az új évezred első vtizedére már 1998-ban pesszimista képet fest a monetáris unió további működése kapcsán, s a legfontosabb teendőkként az eurózóna megerősítésén túl a keleti bővítést és egy koordinált európai külpolitika megvalósítását jelöli meg. Ez utóbbi célkitűzések a hivatalos uniós külpolitikában ma első helyen szerepelnek.

²⁰ Pedig a mostani bővítésből adódó gazdasági teherterhelés aligha lesz nagyobb, mint 1986-ban az ibériai országok felvétele volt, lévén hogy a tíz csatlakozó ország vásárlóerő-paritáson számolt együttes nemzeti összterméke 2002-ben a 25 tagú EU GDP-jének alig kilenc százalékát tette ki.

Jól ismert Churchill híres mondása az „Európai Egyesült Államok” majdani létrehozásának történelmi szükségességéről, úgyszólván az USA mintájára. Jacques Chirac francia elnök azonban nemrégiben jegyezte meg, hogy nem ezt a churchilli víziót kell Európának megcéloznia, hanem inkább az „államok egyesült Európáját”. De mit is jelent ez? Az Ash által felvázolt elképzelés szerint 2010-re az Európai Unió remélhetőleg legalább huszonöt tagállam intézményi hálózata lesz, melyhez további tíz állam tagjelölti vagy társult státuszban csatlakozik. Az EU-t Észak-Amerikával egy transzatlanti szabadkereskedelmi terület kapcsolná össze, nem is beszélve a NATO keretein belüli együttműködésről. A kibővült Európa belső intézményi szerveződését a maihoz hasonlóan egy állandó kormányközi együttműködés jellemezné, melyben a közös európai jog és a nemzeti szuverenitást elviselhető mértékben korlátozó szupranacionális berendezkedés elemei is jelen lennének. Az integráció terén a többsebességes fejlődési utat követve egyes tagországok előbbre járnának másoknál, leginkább a monetáris unió szigorú követelményeinek való különböző megfelelési képesség miatt, de mindezek ellenére politikai értelemben az EU-t még egyáltalán nem tekinthetnénk valódi uniónak.

Ez a fajta európai egység egyben mégis hasonlítana az Egyesült Államokhoz: *gazdasági és politikai értelemben egyaránt a „liberális berendezkedés”* modelljének tekinthetnénk. Ebben a modellben nincsen egyetlen hegemoniára törekvő hatalmi erő sem, van viszont nyitottság a más államokkal való együttműködés irányába, valamint elkötelezettség a tagok közötti esetleges nézeteltérések békés megoldására, illetve az általános emberi és kisebbségi jogok összeurópai szinten való tiszteletben tartására. Ehhez azonban mind szorosabb összefogásra van szükség a közös értékek mentén, gazdasági és biztonságpolitikai téren egyaránt.²¹

A közelmúlt világgazdasági folyamatai és a „nem konvencionális” fenyegetésekből adódóan a transzatlanti kapcsolatokban is új fejezet nyílt. Az egyre sokrétűbb gazdasági és védelmi együttműködés (mely utóbbiról e tanulmány behatárolt keretei között nem szólhattunk) az EU és az Egyesült Államok között éppen ezért rendkívül fontos, azonban megítélésünk szerint *nem szabad, hogy az euroatlanti szövetség az európai országok közötti egyetértés rovására alakuljon*. Az Európán belüli megosztottságra a mindenkori amerikai álláspont támogatását vagy elutasítását illetően a közelmúltból több példát is említhetnénk. Ez elsősorban egyes európai államok – főként az újonnan csatlakozók, közülük is a volt keleti tömbhöz tartozók – viszonylagos gyengeségéből fakad, melyek túlságosan is gyakran hajlamosak arra, hogy saját álláspontjukat az USA-hoz képest definiálják. A fentebb vázolt együttműködési formákon és a diplomáciai, gazdasági és biztonsági kooperáción túl ezért mindenekelőtt *az Unión belüli gazdasági és társadalmi kohézió erősítésére van szükség*. A transzatlanti kapcsolatok jövője szempontjából ez kulcsfontosságú: *csak egy politikailag és gazdaságilag egységes és szabad Európa lehet ugyanis az Egyesült Államok egyenrangú társa egy mind erősebb és összetartóbb transzatlanti szövetségben*.

²¹ Lieber amerikai politológus professzor a jövőben a töretlen transzatlanti kapcsolatok egyik legfőbb garanciájának – a NATO-n belüli katonai együttműködés szükségessége és az európai „kül- és biztonságpolitikai vákuum” betöltése mellett – éppen ezt a tényt látja, vagyis hogy Európa és az USA alapvetően ugyanazokat a „nyugati civilizációs értékeket” vallja magáénak. Ezek közül is kiemelendően fontos a liberális demokrácia és a nyitott piacgazdaság iránti elkötelezettség, illetve a nemzetközi gazdasági stabilitás fenntartásában megnyilvánuló közös érdek (Lieber 2000:580-581).

Hivatkozások

- Ash, T. G. (1998): *Where Do We Go from Here? Visions of Europe*. Time Special Issue, 1998-1999. tél:106-107.
- Báger Gusztáv–Szabó-Pelsőczy Miklós (1998): *A Marshall-tervtől az új egyensúlyi helyzetek felé*. Közgazdasági Szemle, 45. évf.:84-94.
- Bainbridge, T. (2002): *The Penguin Companion to European Union*. 3. kiadás. Penguin, London.
- Csáki György (2002): *Transzatlanti működőtőke-áramlás az ezredfordulón*. Külgazdaság, XLVI. évf., október:4-22.
- Duroselle, J. (1993): *Európa népeinek története*. Offia Nova, Budapest.
- EB (2001): *The European Union and the World*. Offifor Offil Publications of the European Communities, Luxemburg.
- EB (2003): *EU–US Bilateral Economic Relations*.
 Forrás: http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/sum06_03/eco.pdf, 2003. nov. 10.
- Egy európai Amerikában*. Világgazdaság, 2003. március 5.
- Füzes Oszkár (2004): *Európa vámmal bünteti Amerikát*. Népszabadság Online, február 28.
 Forrás: <http://www.nepszabadsag.hu/>. Letöltve: 2004. február 28.
- Hacke, Ch. (2001): *A transzatlanti kapcsolatok újraértelmezése*. Európai Fórum, 11. évf., pp 43-57.
- Kocsis Györgyi (2001): *USA–EU meccsek*. HVG, április 14.
- Lámfalussy Sándor (2003): *Megtörik az USA gazdasági hegemóniája*. Magyar Nemzet Online, 2003. november 8. Forrás: <http://www.mno.hu/index.mno?cikk=182522&rvt=5>, 2003. november 8.
- Láng Eszter (1987): *A külföldi tőke beilleszkedése fejlett tőkés gazdaságban: a francia eset*. Politikai Gazdaságtan Füzetek.
Le sommet UE-USA confirme le lien étroit entre les deux rives de l'Atlantique.
<http://www.bundesregierung.de/fr/Actualit-s-par-sujet/Europe/Actualit-s-11006.49-6529/artikel/Le-sommet-UE-USA-confirme-le-l.htm> Letöltve: 2003. június 27.
- Lieber, R. J. (2000): *No Transatlantic Divorce in the Offig*. Orbis, 44. évf.:571-584. Forrás: Science Direct.
- Monteleone, C. (2003): *The New Transatlantic Agenda: Transatlantic Security Relations Between Post-Hegemonic Cooperation and Interdependence*. Journal of Transatlantic Studies, 1 (1), pp. 87-107. Forrás: EBSCO.
- Outrage at „Old Europe” Remarks*. BBC News World Edition, 2003. január 23. Forrás: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2687403.stm>. Letöltve: 2003. november 17.
- Partenariat Economique Transatlantique – Programme d'Action*. Brussels, 9 November 1998, Forrás: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/fr/er/12677.F8.htm, Letöltve: 2004. június 25.
- Perroux, François (1972): *Nemzeti függetlenség és kölcsönös gazdasági függőség*. KJK, Budapest.
- Richburg, K. B. (2003): *„Old Europe” Reacts to Rumsfeld’s Label*. Washington Post, január 24.
- Samuelson, R. J. (2004): *Drifting Apart*. Newsweek, május 6. Forrás: <http://msnbc.msn.com/id/4916062/>. Letöltve: 2004. május 12.

- Serfaty, S. (2001a): *A Euro-Atlantic Ostpolitik*. Orbis, 45. évf:597-607. Forrás: Science Direct.
- Szalay Hanna (2003): *Csatabárdok elásása*. Világgazdaság, június 27.
- Wallace, H.–Wallace, W. (szerk.) (2000): *Policy-Making in the European Union*. 4. kiadás. Oxford University Press, Oxford.
- http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/usa/index_en.htm
- http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/usa/index_en.htm
- <http://www.eurunion.org/profile/EUUSStats.htm>
- <http://www.eurunion.org/profile/EUUSStats.htm>
- <http://www.rtl.fr/rtlinfo/article.asp?dclid=112711>
- COMEXT, IMF, EUROSTAT adatbázisai